

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT 629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04 UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT.24
ZESPÓŁ REALIZACJI 00 - 503 W A R S Z A W A
BADAŃ 621 - 07 - 57, 628 - 90 - 17 TELEFAX 629 - 40 - 89
INTERNET: <http://www.cbos.pl> E-mail: sekretariat@cbos.pl

BS/124/122/96

PRACA ZAROBKOWA, DOCHODY I WYDATKI UCZĄCEJ SIĘ MŁODZIEŻY

KOMUNIKAT Z BADAŃ

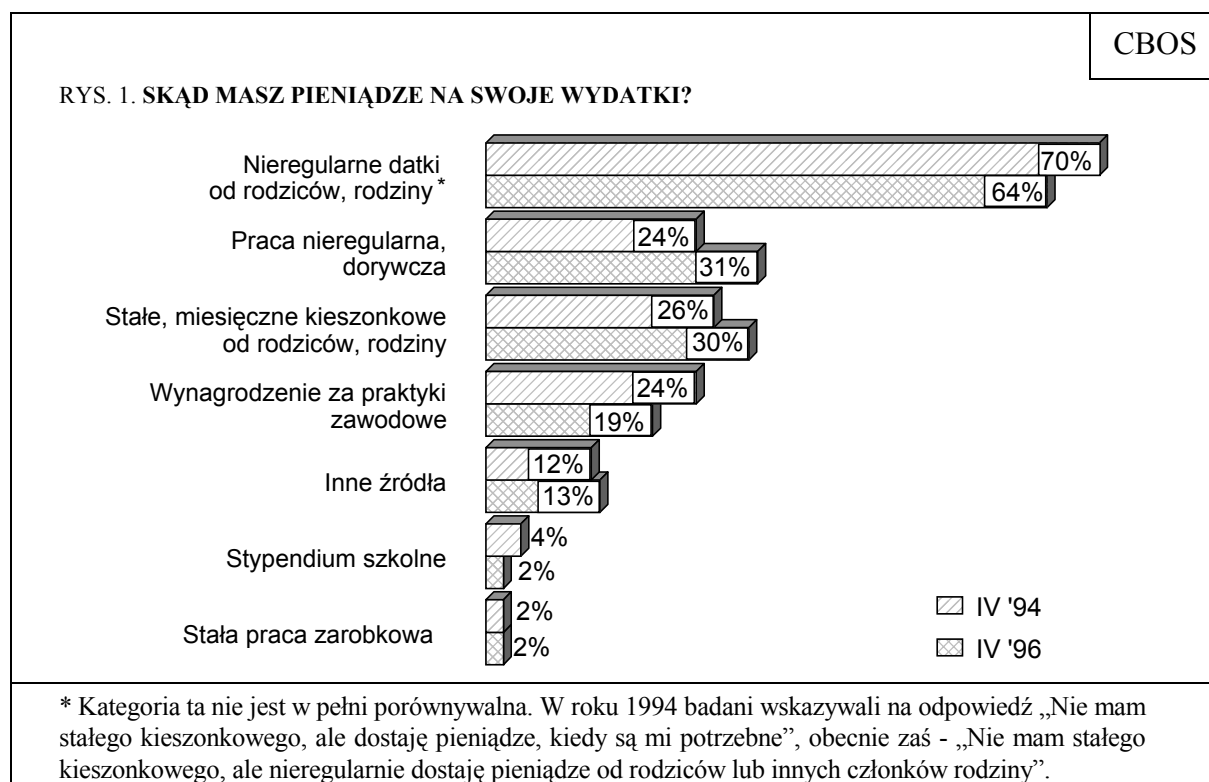
WARSZAWA, SIERPIEŃ '96

PRZEDRUK MATERIAŁÓW CBOS W CAŁOŚCI LUB W CZĘŚCI ORAZ WYKORZYSTANIE DANYCH EMPIRYCZNYCH
JEST DOZWOLONE WYŁĄCZNIE Z PODANIEM ŹRÓDŁA

W porównaniu z młodzieżą zachodnią, młodzi Polacy stosunkowo późno stają się samodzielni finansowo. Uczniowie, którzy stoją u progu dojrzałości - kończą szkołę średnią, mają dowody osobiste i prawo do udziału w wyborach - na różne sposoby próbują finansowo uniezależnić się od rodziny. Emancypację zaczynają zazwyczaj od prób zarobienia pieniędzy na własne wydatki. Interesowało nas, w jaki sposób to czynią, jakimi zasobami pieniężnymi dysponują i na co je przeznaczają¹.

SKĄD MAJĄ PIENIĄDZE NA SWOJE WYDATKI

Zdecydowana większość badanej młodzieży jest finansowo zależna od rodziny. Jedynie niewielka część ankietowanych (12%) - mniej więcej taka sama jak dwa lata temu - jest pod tym względem samodzielna.

¹ Badanie „Młodzież '96” przeprowadzono w dniach 13-22 kwietnia '96 na 1275-osobowej ogólnopolskiej, reprezentatywnej próbie młodzieży ostatnich klas szkół ponadpodstawowych.

Podstawowym źródłem finansów większości młodzieży są nieregularnie otrzymywane datki od rodziców i rodziny. Stałe, miesięczne kieszonkowe dostaje prawie jedna trzecia uczniów². Mniej więcej tyle samo osób uzyskuje dochody z nieregularnej, dorywczej pracy, a jedna piąta z praktyk zawodowych. Stypendium szkolne otrzymuje zaledwie garstka uczniów (2%). Tyle samo osób ma wynagrodzenie za stałą pracę.

Na „inne źródła dochodów” wskazuje co ósmy uczeń wymieniając przede wszystkim takie zajęcia, jak: handel, własny interes, gra na giełdzie, bycie zawodnikiem klubu sportowego (7%), a także renty, alimenty, stypendia pozaszkolne (1%).

Do nieuczciwego zdobywania pieniędzy przyznaje się 3% badanych. Jak sami mówią, robią oni „lewe” interesy, kradną, podkradają pieniądze rodzicom lub komuś z rodziny.

W ciągu ostatnich dwóch lat wyraźnie zwiększyła się grupa młodzieży czerpiącej dochody z dorywczej pracy, a także, choć w mniejszym stopniu - otrzymującej stałe miesięczne kieszonkowe.

Zmalał natomiast odsetek uczniów, których dochody wiążą się ze szkołą, a więc otrzymujących wynagrodzenie za praktyki zawodowe oraz stypendystów.

ILE MAJĄ PIENIĘDZY NA WŁASNE WYDATKI

Odpowiedzi na pytanie „Ile pieniędzy miałeś na swoje wydatki w marcu tego roku?” wskazują, że stan finansów młodzieży jest wyraźnie zróżnicowany.

Średnia kwota wyliczona na podstawie deklaracji uczniów wyniosła 154 zł. Jest to stosunkowo dużo, jeśli weźmiemy pod uwagę, że płaca minimalna wynosiła w tym czasie 325 zł brutto. Jak wiadomo, średnie mogą być jednak mylące, gdyż wysokie kwoty jednostek istotnie wpływają na obraz ogółu. Zatem dane o średniej uzupełnimy informacją o wartości medialnej, czyli kwocie, która dzieli badaną zbiorowość na połowę - 50% uczniów podawało sumy nie większe od tej kwoty. Wartość ta wyniosła znacznie mniej niż średnia, bo 60 zł.

---

² Co dwudziesty młody człowiek (5%) dostaje od rodziny zarówno stałe, miesięczne kieszonkowe, jak i nieregularne datki.

Wysokość kwot, jakimi dysponuje młodzież, zależy od materialnego i społecznego statusu rodziny, sytuacji zawodowej rodziców, a także miejsca zamieszkania respondentów. Dochody młodzieży zróżnicowane są także ze względu na typ szkoły, do której uczęszczają ankietowani, poziom ich osiągnięć w nauce, a także religijność³.

Im wyższy status rodziny, im większa miejscowość, którą zamieszkują badani, tym więcej pieniędzy mają na własne wydatki. Dzieci pochodzące z rodzin, których warunki materialne sami określają jako dobre lub bardzo dobre, mają trzy razy większe zasoby finansowe niż ich rówieśnicy z rodzin żyjących w złych warunkach, a młodzież ze środowisk wielkomiejskich dwukrotnie większe niż młodzież wiejska.

Największe różnice występują jednak między dziećmi rencistów, emerytów (średnio mają na swoje wydatki 95 zł) i robotników niewykwalifikowanych (99 zł) a dziećmi prywatnych przedsiębiorców (274 zł) i pracowników fizyczno-umysłowych (262 zł).

Równie silne zróżnicowanie obserwujemy między młodzieżą uczącą się w liceach ogólnokształcących, która ma na swoje wydatki stosunkowo najmniej pieniędzy (średnio 96 zł) a uczniami zasadniczych szkół zawodowych, którzy dysponują sumą prawie dwukrotnie wyższą. Prawdopodobnie uczniowie tzw. zawodówek są bardziej samodzielni finansowo dzięki praktykom zawodowym i większym możliwościom zarobkowania poza szkołą. W przypadku licealistów można sądzić, że zbliżająca się matura i w perspektywie egzaminy na studia nie sprzyjają podejmowaniu pracy zarobkowej.

Zdecydowanie najwyższe kwoty mają na własne wydatki młodzi ludzie mieszkający w wielkich miastach, z rodzin żyjących w bardzo dobrych i dobrych warunkach, których rodzice legitymują się wyższym wykształceniem, są prywatnymi przedsiębiorcami lub pracownikami fizyczno-umysłowymi.

Natomiast zdecydowanie najmniej pieniędzy ma do dyspozycji młodzież z liceów ogólnokształcących, mająca największe osiągnięcia w nauce, pochodząca z rodzin żyjących w złych warunkach materialnych, dzieci rencistów, emerytów lub robotników niewykwalifikowanych oraz osoby głęboko religijne.

---

³ Por. tabela aneksowe.

Na wysokość kwot, jakimi dysponują młodzi ludzie, wyraźny wpływ ma rodzaj uzyskiwanych przez nich dochodów.

Tabela 1

w złotych

Rodzaj dochodów	IV '94		IV '96	
	Średnia	Mediana	Średnia	Mediana
Stale kieszonkowe od rodziców, rodziny	103	50	132	60
Stypendium szkolne	212	33	143	95
Nieregularne datki od rodziców, rodziny	79	40	155	52
Praca dorywcza	105	50	200	100
Praktyki zawodowe	113	50	215	100
Stała praca zarobkowa	201	70	795	200

Ogólnie można powiedzieć, że najmniej pieniędzy mają na swoje wydatki uczniowie, którzy zasadniczo nie pracują, dla których źródłem dochodów jest stałe, miesięczne kieszonkowe lub nieregularne datki od rodziców, rodziny, albo też stypendium szkolne.

Dużo lepsza jest sytuacja finansowa uczniów pracujących dorywczo lub w ramach praktyk zawodowych.

Zdecydowanie najlepiej jednak wiedzie się tym, którzy mają stałą pracę zarobkową. Średnia kwota w tej grupie jest pięciokrotnie wyższa niż dla ogółu i wynosi 795 zł, połowa z nich dysponuje jednak sumą nie większą niż 200 zł.

Jeżeli przyjrzymy się tym osobom, które nie dostają od rodziców lub rodziny pieniędzy na swoje wydatki⁴, muszą więc same na nie zapracować, okazuje się, że dysponują one kwotami znacznie większymi (średnia 202 zł) aniżeli ich koledzy, którzy czerpią z rodzinnego źródła.

Porównanie tegorocznych wyników z uzyskanymi dwa lata temu wskazuje, że stosunkowo nieznacznie poprawiła się kondycja finansowa młodzieży, która dostaje od rodziców lub rodziny stałe kieszonkowe.

Dwukrotnie wzrosły natomiast dochody młodych ludzi, którym rodzina daje nieregularnie pieniądze, oraz tych, którzy zarabiają w ramach praktyk zawodowych lub pracując dorywczo. Czterokrotnie zaś wzrosły zasoby finansowe tych nielicznych uczniów, którzy mają stałą pracę zarobkową.

---

⁴ Stanowią one 12% badanej próby.

KTO Z JAKIEGO ŹRÓDŁA CZERPIE DOCHODY

Z rodzinnego źródła systematycznie czerpie dochody - pobierając **miesięczne kieszonkowe** - niecała jedna trzecia ankietowanych, a przede wszystkim ci, którzy mieszkają w wielkich miastach, pochodzą z rodzin dobrze sytuowanych i mają rodziców z wyższym wykształceniem. Natomiast im gorsze warunki materialne rodziny, im niższe wykształcenie ojca oraz mniejsze środowisko zamieszkania, tym rzadziej uczniowie dostają od rodziców lub rodziny stałe kieszonkowe.

W ciągu dwóch ostatnich lat w pewnych grupach młodzieży wzrosła liczba osób otrzymujących kieszonkowe. Dotyczy to głównie dziewcząt oraz najlepszych i dobrych uczniów liceów ogólnokształcących (wzrost o około 10 punktów procentowych). Są to przede wszystkim mieszkańcy wielkich aglomeracji, młodzież z rodzin robotników niewykwalifikowanych oraz prywatnych przedsiębiorców.

Nieregularnie otrzymuje pieniądze od rodziców lub rodziny większość respondentów, najczęściej jednak dzieci gospodyń domowych i rolników oraz osoby wierzące, najbardziej zaangażowane w życie Kościoła.

W ciągu dwóch lat w większości grup młodzieży zmalał odsetek korzystających z tej formy pomocy rodzinnej. Najbardziej widoczne jest to wśród dzieci prywatnych przedsiębiorców (spadek o 17 punktów), ale także robotników wykwalifikowanych (o 11 punktów). Dotyczy ponadto głównie dziewcząt (o 11 punktów), uczniów liceów ogólnokształcących (o 14 punktów), osiągających najlepsze i dobre wyniki w nauce - czyli tych, którzy w tym czasie zaczęli dostawać stałe, miesięczne kieszonkowe.

Jedynie młodzież z rodzin kadry kierowniczej i inteligencji, której rodzice legitymują się wyższym wykształceniem, otrzymuje obecnie częściej (o około 8 punktów) niż dwa lata temu nieregularne datki od rodziców lub rodziny.

Praca nieregularna, dorywcza jest źródłem dochodów prawie jednej trzeciej ankietowanych. Dwa razy częściej zarabiają w ten sposób chłopcy niż dziewczęta. Stosunkowo najczęściej podejmują pracę dorywczą uczniowie techników, najrzadziej - licealiści. Trzeba też zaznaczyć, że ocena sytuacji materialnej rodziny pozostaje bez wyraźnego związku z nieregularnym dorabianiem.

Okazuje się ponadto, że im lepsze wyniki w nauce osiągają uczniowie, tym rzadziej podejmują dorywczą pracę i w konsekwencji - jak pamiętamy - mają mniej pieniędzy na swoje wydatki.

W ciągu dwóch lat prawie we wszystkich grupach społecznych zwiększyła się liczba osób podejmujących dorywczą pracę zarobkową. Wyjątek stanowi młodzież z dużych i wielkich miast, najlepsi uczniowie, a także dzieci prywatnych przedsiębiorców - ich aktywność zarobkowa nie wzrosła, a u dzieci prywatnych przedsiębiorców nawet nieco zmalała (o 4 punkty procentowe).

Bardziej niż inni zaktywizowali się natomiast młodzi ludzie ze środowisk robotniczych i rolniczych oraz mieszkańcy miast średniej wielkości (wzrost o około 10 punktów).

O uczniach, którzy podjęli **stałą pracę**, niewiele więcej możemy powiedzieć ponad to, że są bardzo nieliczni, a ich dochody są znacznie wyższe niż pozostałych. Są to częściej chłopcy, głównie dzieci prywatnych przedsiębiorców, z rodzin lepiej sytuowanych, częściej też mieszkańcy wielkich miast.

Wśród „innych” źródeł dochodów pewna grupa respondentów wymieniła takie legalne sposoby zarabiania, jak handel, własny interes, gra na giełdzie, bycie zawodnikiem klubu sportowego. Częściej niż inni czerpią z tego źródła uczniowie, których rodzice legitymują się wyższym wykształceniem, a oni sami deklarują duże zainteresowanie polityką i określają swoje poglądy polityczne jako lewicowe.

W sposób nieuczciwy zdobywają pieniądze robiąc „lewe” interesy, kradnąc, podkradając pieniądze rodzicom lub komuś z rodziny częściej niż inni ci młodzi ludzie, których matki są gospodyniami domowymi (9%), a także dzieci prywatnych przedsiębiorców (8%), mieszkańcy dużych i wielkich miast (7%), osoby, które w ogóle nie uczestniczą w praktykach religijnych (7%). Postępowanie takie jest częstsze u chłopców niż dziewcząt, częstsze też u uczniów dwójkowych i trójkowych niż tych, którzy osiągają najlepsze wyniki w nauce.

JAKIE MAJĄ WŁASNE WYDATKI

Z odpowiedzi na pytanie otwarte wynika, że młodzi ludzie przeznaczają swoje pieniądze na bardzo różnorodne cele, ale zdecydowanie najczęściej na odzież. Potrzeby te pokrywa ze swoich funduszy połowa ankietowanych.

Drugie miejsce w hierarchii wydatków młodzieży zajmuje uczestnictwo w kulturze, a więc wydatki na teatr, koncerty, kino, książki, gazety, a także wszelkiego rodzaju płyty i kasety. Prawie jedna trzecia badanych przeznaczą swoje pieniądze na ten cel.

Kolejna grupa wydatków to używki, takie jak alkohol i papierosy, które deklaruje prawie jedna piąta młodzieży, oraz narkotyki, do których kupowania przyznaje się niecały jeden procent ankietowanych⁵.

Mniej więcej tyle samo młodych ludzi wydaje swoje pieniądze na fryzjera i kosmetyki, co na jedzenie i słodycze. Równie popularnym celem wydatków młodzieży jest szeroko rozumiane życie towarzyskie, a więc - „dziewczyny”, imprezy, kawiarnie, puby, dyskoteki, „wypadki”, podróże⁶.

Ze spędzaniem wolnego czasu wiążą się również wydatki na takie hobby, jak samochód lub motor, sport, sprzęt audiowizualny czy instrumenty muzyczne, które deklaruje co ósmy uczeń, oraz wymieniane przez niecały jeden procent badanych wydatki na komputer.

Pewna grupa młodzieży mówi ogólnikowo o niezbędnych rzeczach osobistych, własnych potrzebach, które wydają się bliskie sprawom bytowym, do których należą niewątpliwie wydatki na potrzeby szkolne, które deklaruje co ósmy respondent, wymieniając składki na Komitet Rodzicielski, opłaty za szkołę, internat czy stancję, a także za kursy i korepetycje oraz zakup przyborów szkolnych. Ze szkołą również wiążą się częściowo wydatki na komunikację, gdyż znaczna grupa badanych dojeżdża do szkoły z innej miejscowości.

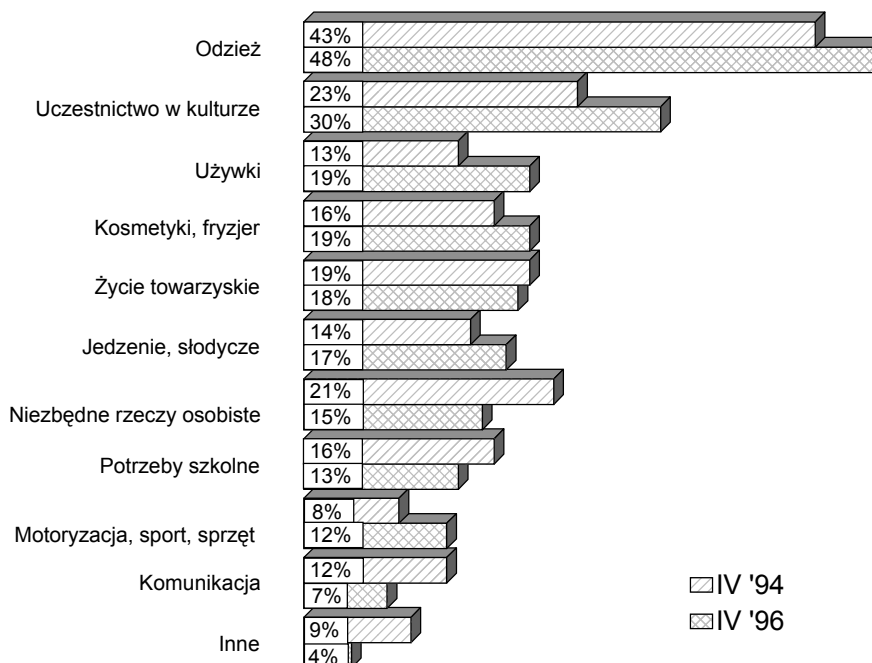
---

⁵ Por. komunikat CBOS: „Młodzież a używki”, sierpień '96.

⁶ Por. komunikat CBOS: „Sposoby spędzania wolnego czasu i zainteresowania młodzieży”, lipiec '96.

RYS. 2. JAKIE SĄ TWOJE WYDATKI: CO OPLACASZ I CO KUPUJESZ ZA SWOJE PIENIĄDZE?

Uczniowie wymieniali kilka rodzajów wydatków, dlatego odsetki nie sumują się do 100.

W ciągu dwóch lat stosunkowo niewiele zmieniła się struktura wydatków młodzieży, pewne tendencje warto jednak odnotować.

Zwiększyła się grupa uczniów, którzy przeznaczają swoje dochody na uczestnictwo w kulturze, ale także tych, którzy wydają je na sprawy bytowe, takie jak odzież i w mniejszym stopniu - fryzjer i kosmetyki oraz jedzenie, słodczyce.

Częściej również niż przed dwoma laty młodzież kupuje za swoje pieniądze alkohol i papierosy. Ponadto pojawił się nowy wydatek, o którym wcześniej nie mówiono, a mianowicie narkotyki.

Więcej osób finansuje obecnie z własnej kieszeni swoje hobby motoryzacyjne, sportowe i muzyczne (chodzi o sprzęt), a także, co stanowi novum - komputerowe.

Natomiast taka sama część młodzieży jak dwa lata temu przeznaczają swoje zasoby finansowe na szeroko rozumiane życie towarzyskie.

Rzadziej młodzi wydają swoje pieniądze na niezbędne rzeczy osobiste oraz na komunikację.

KTO NA CO WYDAJE

Wiemy, że młodzież dysponuje bardzo różnymi kwotami na własne wydatki, że w dużej mierze ich wysokość zależy od źródła, z którego pieniądze pochodzą - z kieszeni rodziców czy też z własnej pracy. Znamy też środowiskowe uwarunkowania zróżnicowań w grupie uczniów. Ciekawe, czy również sposoby wydatkowania pieniędzy różnicują młodych ludzi z poszczególnych grup społecznych.

Okazuje się, że czynnikiem różnicującym jest przede wszystkim płeć badanych. Wprawdzie większość młodych ludzi, niezależnie od płci, wydaje swoje pieniądze głównie na odzież, jednak dziewczęta czynią to częściej niż chłopcy. Dla nich także bardzo ważne są wydatki na kosmetyki i fryzjera, które w hierarchii wydatków chłopców nie grają praktycznie żadnej roli. Uczennice również częściej niż ich koledzy finansują z własnej kieszeni jedzenie, słodczyce oraz kupno niezbędnych rzeczy osobistych, a także komunikację. Przede wszystkim jednak trzy razy częściej niż chłopcy opłacają wydatki szkolne.

Uczniowie natomiast dwadzieścia razy częściej niż koleżanki przeznaczają swoje dochody na motoryzację, sport, sprzęt muzyczny i komputerowy. Trzy razy częściej z własnej kieszeni finansują alkohol i papierosy, a dwa razy częściej - życie towarzyskie.

Z przytoczonych rozkładów odpowiedzi wynika więc, że dziewczęta i chłopcy mają zupełnie odmienny model wydawania swoich pieniędzy. Jedyne, co ich nie różni, to stosunek do kultury, która w hierarchii ich wydatków zajmuje równie wysokie, drugie miejsce.

Na **uczestnictwo w kulturze** najczęściej przeznaczają swoje pieniądze uczniowie liceum ogólnokształcącego (51%), głównie ci, którzy osiągają najlepsze wyniki w nauce (46%). Jest to jednocześnie młodzież z rodzin o wysokim statusie społecznym - której ojcowie należą do kadry kierowniczej i inteligencji (50%), matki zaś mają wykształcenie wyższe (47%).

Częściej również wydają swoje pieniądze na kulturę mieszkańcy wielkich aglomeracji miejskich (41%) aniżeli mniejszych środowisk. Zdecydowanie najrzadziej uczestnictwo w kulturze finansują młodzi ludzie, u których kumulują się społeczne upośledzenia - ojcowie ich są rencistami i emerytami (17%) lub robotnikami niewykwalifikowanymi (18%), ich rodziny

żyją w złych warunkach materialnych (24%), oni sami zaś uczęszczają do zasadniczych szkół zawodowych (21%) i są najsłabszymi - dwójkowymi i trójkowymi uczniami (22%).

Podobnie silne zróżnicowania społeczne możemy zaobserwować analizując takie „bytowe” wydatki młodzieży, jak kupno odzieży lub opłacenie potrzeb szkolnych.

Okazuje się, że **odzież** kupują za swoje pieniądze najczęściej mieszkańcy wsi, dzieci rolników, robotników niewykwalifikowanych, rencistów i emerytów, uczniowie zasadniczych szkół zawodowych (po 54%), najrzadziej zaś młodzież ze środowisk kadry kierowniczej i inteligencji (38%).

Potrzeby szkolne natomiast najczęściej finansuje ze swojej kieszeni młodzież najbardziej zaangażowana w życie Kościoła, pochodząca z rodzin rolników i gospodyń domowych, zamieszkała na wsi, oceniająca warunki życia swojej rodziny jako złe, a także najlepsi uczniowie.

W najmniejszym stopniu w tego typu wydatkach, należących przede wszystkim do obowiązków rodziny, partycypują młodzi ludzie pochodzący z dużych i wielkich miast, z rodzin bardzo dobrze sytuowanych, których rodzice legitymują się wykształceniem pomaturalnym, ojcowie są pracownikami fizyczno-umysłowymi, a także dzieci rencistów i emerytów. Równie rzadko opłacają swoje potrzeby szkolne osoby w ogóle nie uczestniczące w życiu Kościoła oraz najsłabsi uczniowie.

Wyraźnie widać więc, że w tym przypadku w omawiane zróżnicowania interferują różne czynniki, nie tylko związane ze statusem materialnym, ale również kulturowe i światopoglądowe, trudne do rozwikłania bez analizy wielozmiennowej.

Natomiast stosunkowo jasny jest obraz zróżnicowań, jakie obserwujemy u młodzieży analizując jej **wydatki na używki**.

Okazuje się, że wydatki na alkohol i papierosy są tym bardziej rozpowszechnione wśród młodzieży, im większe środowisko zamieszkują ankietowani, im lepsze są warunki materialne ich rodzin, im wyższe wykształcenie mają ich rodzice, a także im słabsze są ich więzi z Kościołem, a poglądy polityczne zorientowane bardziej „na lewo”.

Dwa razy częściej wydają swoje pieniądze na używki uczniowie dwójkowi i trójkowi aniżeli dobrzy i bardzo dobrzy, trzykrotnie częściej młodzież zamieszkująca duże i wielkie

miasta niż wiejska. Natomiast młodzi ludzie, którzy w ogóle nie uczestniczą w praktykach religijnych, wydają swoje pieniądze na używki aż pięciokrotnie częściej niż wierzący, uczestniczący w praktykach religijnych kilka razy w tygodniu.

Pozostałe wydatki młodzieży nie są tak silnie zdeterminowane cechami położenia społecznego ich rodzin. Zwraca uwagę jedynie fakt, że dzieci rolników znacznie rzadziej niż pozostali badani przeznaczają swoje pieniądze na życie towarzyskie. To samo dotyczy osób najsilniej zaangażowanych w życie religijne. Nasuwa się pytanie o przyczynę takiego stanu rzeczy - czy jest nią brak czasu czy po prostu skromne możliwości finansowe tych grup młodzieży. Niewykluczone, że decyduje też o tym infrastruktura w miejscu zamieszkania i związane z nią możliwości spędzania czasu.

Ze względu na swoją specyfikę wyróżniają się również uczniowie najlepsi, piątkowi i szóstkowi. Jak pamiętamy, mają oni na swoje wydatki mniej pieniędzy niż inni, są bardziej zależni od rodziny, rzadziej sami zarabiają. Częściej natomiast niż słabsi uczniowie wydają je, z jednej strony - na uczestnictwo w kulturze i swoje szkolne potrzeby, z drugiej zaś - na jedzenie, słodczyce oraz kosmetyki i fryzjera. Rzadziej wydają je na typowo „męskie” cele, jak używki oraz motoryzacja, sport i sprzęt muzyczny. Wydaje się, że zależności te w dużej mierze wynikają z faktu, że do najlepszych uczniów częściej należą dziewczęta niż chłopcy⁷.

Odnosi się to również do różnic między uczniami poszczególnych rodzajów szkół - w dużej mierze wynikają one z faktu, że w liceach obu typów dominują dziewczęta, natomiast w technicach i szkołach zawodowych - chłopcy.

W liceach ogólnokształcących uczniowie znacznie częściej niż w innych szkołach przeznaczają swoje pieniądze na uczestnictwo w kulturze, ale także na kosmetyki, fryzjera oraz jedzenie i słodczyce; rzadziej natomiast wydają je na alkohol i papierosy oraz na życie towarzyskie.

Towarzystwo, motoryzacja, sport i sprzęt wszelkiego rodzaju, a także używki - to specyfika wydatków uczniów techników.

Uczniowie zasadniczych szkół zawodowych z kolei wyróżniają się tym, że częściej niż inni finansują z własnej kieszeni odzież i komunikację, równie często jak uczniowie

---

⁷ Nie można przeprowadzić analizy trójzmiennowej z powodu stosunkowo małej liczebności grupy uczniów piątkowych i szóstkowych (91 osób).

techników i liceów zawodowych przeznaczają pieniądze na używki oraz życie towarzyskie, znacznie rzadziej natomiast niż pozostali finansują swoje uczestnictwo w kulturze, ponieważ rzadziej w niej uczestniczą.

Młodzież ucząca się, stojąca u progu dorosłego życia, jest bardzo silnie finansowo uzależniona od rodziny. Pieniądze, które ma na swoje wydatki, pochodzą przede wszystkim z rodzinnego źródła, a tylko co ósmy uczeń jest pod tym względem samodzielny. Warto jednak zaznaczyć, że w ciągu ostatnich dwóch lat wzrósł odsetek uczniów pracujących dorywczo.

Okazuje się, że uczniowie, których dochody pochodzą głównie z kieszeni rodziny, mają znacznie mniejsze zasoby finansowe niż ich pracujący koledzy. Dorywczo pracuje co trzeci uczeń, w ramach praktyk zawodowych - co piąty, a na stałe - co pięćdziesiąty.

Równie marginalnym jak stała praca, choć niepokojącym zjawiskiem jest nieuczciwe zdobywanie pieniędzy, do którego przyznało się 3% respondentów. Jak sami mówią, robią oni „lewe” interesy, kradną, podkradają pieniądze rodzicom lub komuś z rodziny.

W ciągu dwóch ostatnich lat dynamika wzrostu dochodów była różna - stosunkowo nieznacznie poprawiła się kondycja finansowa młodzieży, która dostaje od rodziców lub rodziny stałe kieszonkowe. Dwukrotnie wzrosły natomiast dochody młodych ludzi, którym rodzina daje nieregularnie pieniądze, oraz tych, którzy zarabiają w ramach praktyk zawodowych lub pracując dorywczo. Czterokrotnie zaś wzrosły zasoby finansowe tych nielicznych uczniów, którzy mają stałą pracę zarobkową.

Struktura wydatków młodzieży stosunkowo niewiele zmieniła się w ciągu dwóch lat. Połowa uczniów kupuje za własne pieniądze odzież, jedna trzecia finansuje swoje uczestnictwo w kulturze - wydatki na oba te cele wzrosły. Zwiększył się również odsetek młodych ludzi przeznaczających swoje dochody na używki. Zmalały wydatki na niezbędne rzeczy osobiste i na komunikację.

Zwraca uwagę fakt, że zarówno poziom zasobów finansowych młodych ludzi, ich dynamika, jak i pochodzenie, a także struktura wydatków młodzieży są bardzo zróżnicowane.

A N E K S

PODZIAŁ NA REGIONY W BADANIACH CBOS

1. Region północny:

09 woj. elbląskie
10 woj. gdańskie
17 woj. koszalińskie
26 woj. olsztyńskie
39 woj. słupskie
41 woj. szczecińskie

2. Region zachodni:

11 woj. gorzowskie
12 woj. jeleniogórskie
20 woj. legnickie
45 woj. wałbrzyskie
47 woj. wrocławskie
49 woj. zielonogórskie

3. Region środkowozachodni:

05 woj. bydgoskie
13 woj. kaliskie
16 woj. konińskie
21 woj. leszczyńskie
29 woj. pilskie
32 woj. poznańskie
44 woj. toruńskie
46 woj. wrocławskie

4. Region środkowy:

01 woj. warszawskie
07 woj. ciechanowskie
24 woj. łódzkie
30 woj. piotrkowskie
31 woj. płockie
34 woj. radomskie
37 woj. sieradzkie
38 woj. skierniewickie

5. Region wschodni:

02 woj. białkopodlaskie
03 woj. białostockie
06 woj. chełmskie
22 woj. lubelskie
23 woj. łomżyńskie
28 woj. ostrołęckie
36 woj. siedleckie
40 woj. suwalskie
48 woj. zamojskie

6. Region południowo-wschodni:

15 woj. kieleckie
18 woj. krakowskie
19 woj. krośnieńskie
25 woj. nowosądeckie
33 woj. przemyskie
35 woj. rzeszowskie
42 woj. tarnobrzeskie
43 woj. tarnowskie

7. Region południowo-zachodni:

04 woj. bielskie
08 woj. częstochowskie
14 woj. katowickie
27 woj. opolskie

Tabela 1. Ile pieniędzy miałe(a)ś na swoje wydatki w marcu tego roku?

	Nowe złote		Liczba osób
	Średnia	Mediana	
Ogółem	153.5	60.0	1169
Płeć			
Mężczyźni	160.6	100.0	705
Kobiety	142.8	50.0	463
Typ szkoły			
Liceum ogólnokształcące	95.9	50.0	217
Technikum	147.2	90.0	255
Liceum zawodowe	162.1	50.0	225
Zasadnicza szkoła zawodowa	179.4	75.0	469
Miejsce zamieszkania			
Wieś	117.1	50.0	308
Miasto do 20 tys.	153.8	50.0	272
od 21 do 100 tys.	159.3	70.0	317
101-500 tys.	162.6	72.5	116
501 tys.i więcej mieszk.	210.0	82.5	146
Ocena mater. warunków rodziny			
Złe	89.4	50.0	203
Średnie, przeciętne	111.7	50.0	557
Dość dobre	216.5	80.0	220
Dobre i b.dobre	273.3	100.0	184
Wykształcenie matki			
Podstawowe	126.8	55.0	277
Zasadnicze zawodowe	121.7	56.0	353
Średnie	147.9	55.0	277
Pomaturalne	226.2	100.0	158
Wyższe	238.3	55.0	96
Wykształcenie ojca			
Podstawowe	197.7	60.0	232
Zasadnicze zawodowe	106.7	55.0	483
Średnie	133.6	70.0	205
Pomaturalne	173.1	70.0	104
Wyższe	269.0	80.0	125
Grupa społ.-zaw. ojca - pracujący			
Kadra kier., inteligencja	152.4	50.0	94
Prac.umysł.niż.szczebła	157.9	70.0	76
Pracownicy fiz.- umysł.	261.9	100.0	74
Robotnicy wykwalifikowani	155.0	50.0	286
Robotnicy niewykwalifik.	99.3	60.0	76
Rolnicy	165.4	50.0	105
Prywatni przedsiębiorcy	274.3	100.0	59
Bierni zawodowo			
Renciści i emeryci	95.0	50.0	181
Bezrobotni	119.2	50.0	56
Gospodynie domowe i inni	136.6	80.0	45
Udział w prakt. religijnych			
Kilka razy w tygodniu	75.7	50.0	79
Raz w tygodniu	142.2	52.0	641
Kilka razy w roku	192.6	70.0	250
W ogóle nie uczestniczy	168.5	80.0	187
Zainteresowanie polityką			
Duże	179.2	70.0	197
Średnie	149.6	60.0	611
Nikłe lub żadne	143.2	55.0	349
Za jakiego ucznia się uważasz?			
Dwójkowego lub trójkowego	179.5	70.0	546
Czwórkowego	135.8	60.0	530
Piątkowego lub szóstkowego	84.7	50.0	84
Poglądy polityczne			
Lewicowe	144.6	100.0	127
Centrowe	141.9	60.0	164
Prawicowe	208.9	70.0	263
Trudno powiedzieć	133.2	55.0	600

Tabela 2. Skąd masz pieniądze na swoje wydatki? 1 - Mam stałe miesięczne kieszonkowe, które dostaję od rodziców lub innych członków rodziny; 2 - Nie mam stałego kieszonkowego, ale nieregularnie dostaję pieniądze od rodziców lub innych członków rodziny; 3 - Dostaję stypendium w szkole; 4 - Dostaję pieniądze za praktyki zawodowe; 5 - Mam stałą pracę zarobkową (ale nie praktyki zawodowe) 6 - Pracuję nieregularnie, dorywczo; 7 - Mam inne źródła dochodów

	(%)								
	1	2	3	4	5	6	7	Nie mam nic	Liczba osób
Ogółem	29	63	2	19	2	31	13	1	1275
Płeć									
Mężczyźni	29	62	2	20	3	40	17	1	756
Kobiety	30	66	3	18	1	18	7	2	514
Typ szkoły									
Liceum ogólnokształcące	33	64	1	1	2	23	13	2	234
Technikum	27	65	0	2	1	39	17	1	282
Liceum zawodowe	30	69	2	1	3	25	12	1	260
Zasadnicza szkoła zawodowa	28	59	4	46	2	33	11	1	495
Miejsce zamieszkania									
Wieś	26	67	1	21	1	30	8	1	337
Miasto do 20 tys.	29	67	1	12	1	31	12	1	295
od 21 do 100 tys.	27	64	2	17	2	31	15	1	344
101-500 tys.	31	53	11	37	2	31	20	1	122
501 tys. i więcej mieszk.	40	57	1	15	4	34	17	0	161
Ocena mater. warunków rodziny									
Złe	18	62	3	23	0	30	17	2	222
Średnie, przeciętne	28	66	2	16	1	30	11	1	609
Dość dobre	36	63	3	20	4	37	13	0	235
Dobre i b.dobre	40	57	3	22	4	29	15	0	200
Wykształcenie matki									
Podstawowe	26	64	2	24	1	30	12	2	303
Zasadnicze zawodowe	30	61	3	23	2	30	13	1	387
Średnie	31	65	3	16	3	31	11	0	297
Pomaturalne	25	65	2	14	2	33	15	2	172
Wyższe	42	61	0	6	2	35	20	0	103
Wykształcenie ojca									
Podstawowe	26	65	2	20	1	34	13	1	247
Zasadnicze zawodowe	27	64	3	22	2	29	10	1	532
Średnie	31	66	2	16	3	30	14	0	223
Pomaturalne	32	60	1	15	4	35	21	2	113
Wyższe	38	58	1	10	2	33	17	1	133
Grupa społ.-zaw. ojca - pracujący									
Kadra kier., inteligencja	34	64	1	6	1	33	14	1	97
Prac.umysł.niż.szczebła	32	65	5	22	1	28	13	0	79
Pracownicy fiz.-umysł.	26	65	1	18	4	33	12	3	78
Robotnicy wykwalifikowani	29	60	3	22	1	33	11	1	317
Robotnicy niewykwalifik.	27	67	1	25	0	37	10	1	81
Rolnicy	29	70	2	14	2	31	8	1	111
Prywatni przedsiębiorcy	31	59	0	8	6	33	16	0	64
Bierni zawodowo									
Renciści i emeryci	28	66	2	21	2	26	13	2	195
Bezrobotni	32	57	3	22	3	29	11	0	63
Gospodynie domowe i inni	25	71	2	19	0	21	23	0	48
Udział w prakt. religijnych									
Kilka razy w tygodniu	31	71	0	15	0	22	9	0	85
Raz w tygodniu	29	65	2	17	1	28	11	1	696
Kilka razy w roku	30	60	3	19	3	40	14	1	270
W ogóle nie uczestniczy	29	60	2	27	4	30	20	1	207
Zainteresowanie polityką									
Duże	31	65	2	13	3	34	15	0	207
Średnie	30	63	2	19	1	33	12	1	659
Nikie lub żadne	27	63	2	23	3	26	13	1	394
Za jakiego ucznia się uważasz?									
Dwójkowego lub trójkowego	27	66	2	22	3	33	14	1	594
Czwórkowego	31	61	3	17	1	29	13	1	577
Piątkowego lub szóstkowego	34	60	3	12	2	24	8	0	93
Poglądy polityczne									
Lewicowe	36	63	1	10	1	35	18	1	136
Centrowe	24	66	3	12	3	38	12	1	172
Prawicowe	27	67	1	9	3	32	17	1	285
Trudno powiedzieć	30	61	2	27	2	28	11	1	659

Tabela 3. Jakie są Twoje wydatki: co opłacasz i co kupujesz za swoje pieniądze? 1 - Odzież; 2 - Uczestnictwo w kulturze; 3 - Niezbędne rzeczy osobiste; 4 - Życie towarzyskie; 5 - Potrzeby szkolne; 6 - Kosmetyki i fryzjer; 7 - Jedzenie, słodycze

(%)

	1	2	3	4	5	6	7
Ogółem	48	30	15	18	13	19	17
Płeć							
Mężczyźni	46	29	12	23	7	3	14
Kobiety	52	32	20	12	22	41	21
Typ szkoły							
Liceum ogólnokształcące	47	51	14	12	17	33	25
Technikum	42	26	14	22	13	10	16
Liceum zawodowe	45	32	15	18	18	28	15
Zasadnicza szkoła zawodowa	54	21	16	19	10	12	14
Miejsce zamieszkania							
Wieś	54	25	20	11	21	21	17
Miasto do 20 tys.	45	34	13	18	17	19	16
od 21 do 100 tys.	49	27	15	25	9	21	20
101-500 tys.	46	28	17	26	5	12	17
501 tys.i więcej mieszk.	43	41	8	12	6	12	11
Ocena mater. warunków rodziny							
Złe	51	24	21	19	21	21	17
Średnie, przeciętne	48	31	14	17	13	18	17
Dość dobre	47	30	13	19	12	20	20
Dobre i b.dobre	48	33	16	19	9	15	12
Wykształcenie matki							
Podstawowe	51	27	12	18	17	19	17
Zasadnicze zawodowe	51	22	19	19	16	20	16
Średnie	45	34	20	16	11	16	19
Pomaturalne	47	37	9	20	8	22	14
Wyższe	41	47	9	15	11	12	20
Wykształcenie ojca							
Podstawowe	53	23	14	18	18	20	17
Zasadnicze zawodowe	51	23	17	17	14	18	17
Średnie	44	40	16	19	11	21	16
Pomaturalne	44	42	15	24	8	15	16
Wyższe	39	42	10	20	10	18	19
Grupa społ.-zaw. ojca - pracujący							
Kadra kier., inteligencja	38	50	9	18	11	18	21
Prac.umysł.niż.szczebła	43	41	19	26	11	22	4
Pracownicy fiz.- umysł.	48	36	14	22	8	11	16
Robotnicy wykwalifikowani	48	31	15	19	12	19	18
Robotnicy niewykwalifik.	54	18	23	20	19	19	16
Rolnicy	54	30	14	9	24	24	14
Prywatni przedsiębiorcy	46	29	14	17	17	17	25
Bierni zawodowo							
Renciści i emeryci	54	17	15	21	9	16	21
Bezrobotni	47	35	22	18	12	23	12
Gospodynie domowe i inni	45	27	16	11	20	27	16
Udział w prakt. religijnych							
Kilka razy w tygodniu	43	26	20	6	29	20	26
Raz w tygodniu	53	30	16	17	16	22	18
Kilka razy w roku	46	29	13	25	9	15	15
W ogóle nie uczestniczy	38	33	13	19	6	10	12
Zainteresowanie polityką							
Duże	44	35	18	25	13	17	18
Średnie	48	34	14	19	15	18	15
Nikie lub żadne	51	20	16	13	12	21	19
Za jakiego ucznia się uważasz?							
Dwójkowego lub trójkowego	48	22	14	18	10	14	15
Czwórkowego	49	35	18	18	16	21	18
Piątkowego lub szóstkowego	43	46	10	20	20	34	25
Poglądy polityczne							
Lewicowe	44	35	14	24	9	13	14
Centrowe	42	31	14	17	17	13	17
Prawicowe	47	39	14	20	10	17	17
Trudno powiedzieć	51	25	17	17	15	21	17

Tabela 3 cd. 8 - Użytki; 9 - Komunikacja; 10 - Motoryzacja, sport, komputer, muzyka (sprzęt);
11 - Inne potrzeby; 12 - Inne odpowiedzi

	(%)					
	8	9	10	11	12	Liczba osób
Ogółem	19	7	12	4	2	1174
Płeć						
Mężczyźni	26	5	20	6	2	690
Kobiety	8	9	1	1	2	483
Typ szkoły						
Liceum ogólnokształcące	15	3	6	1	1	221
Technikum	19	6	21	7	0	252
Liceum zawodowe	18	5	7	3	1	239
Zasadnicza szkoła zawodowa	21	10	14	4	3	459
Miejsce zamieszkania						
Wieś	11	13	10	1	2	319
Miasto do 20 tys.	19	5	12	3	1	273
od 21 do 100 tys.	17	4	14	5	2	313
101-500 tys.	32	8	12	7	3	117
501 tys.i więcej mieszk.	33	1	13	8	1	143
Ocena mater. warunków rodziny						
Złe	14	13	9	2	4	208
Średnie, przeciętne	18	7	12	4	1	565
Dość dobre	21	4	15	5	0	213
Dobre i b.dobre	25	4	14	5	2	183
Wykształcenie matki						
Podstawowe	19	12	11	3	2	280
Zasadnicze zawodowe	14	6	11	2	2	361
Średnie	21	6	14	4	2	270
Pomaturalne	23	3	15	8	0	158
Wyższe	29	1	13	5	1	97
Wykształcenie ojca						
Podstawowe	18	9	13	3	1	231
Zasadnicze zawodowe	15	9	11	3	3	489
Średnie	20	4	17	1	1	205
Pomaturalne	26	2	11	12	0	105
Wyższe	27	1	11	7	2	123
Grupa społ.-zaw. ojca - pracujący						
Kadra kier., inteligencja	24	0	11	9	1	92
Prac.umysł.niż.szczebła	23	3	12	9	1	74
Pracownicy fiz.- umysł.	19	5	19	7	1	72
Robotnicy wykwalifikowani	17	7	12	3	2	289
Robotnicy niewykwalifik.	18	9	9	0	1	78
Rolnicy	15	17	8	3	1	103
Prywatni przedsiębiorcy	25	0	17	0	0	58
Bierni zawodowo						
Renciści i emeryci	16	9	15	5	2	185
Bezrobotni	13	12	7	5	3	60
Gospodynie domowe i inni	25	7	18	0	2	44
Udział w prakt. religijnych						
Kilka razy w tygodniu	6	11	13	0	4	80
Raz w tygodniu	14	7	10	2	2	643
Kilka razy w roku	28	6	17	6	1	254
W ogóle nie uczestniczy	31	3	12	8	2	185
Zainteresowanie polityką						
Duże	13	6	14	5	2	194
Średnie	19	7	13	4	2	613
Nikłe lub żadne	23	7	10	3	2	359
Za jakiego ucznia się uważasz?						
Dwójkowego lub trójkowego	27	6	16	4	1	535
Czwórkowego	13	8	9	4	2	542
Piątkowego lub szóstkowego	13	5	3	5	2	91
Poglądy polityczne						
Lewicowe	26	5	16	6	2	127
Centrowe	21	8	20	4	1	160
Prawicowe	17	4	14	5	1	266
Trudno powiedzieć	18	8	9	3	2	608